

Utilitarismen

Föreläsning 10

Den klassiska utilitarismen

Det finns flera olika former av utilitarism. Den klassiska versionen kan sammanfattas i tre påståenden:

1. En handling är rätt omm den leder till goda konsekvenser (fel omm den leder till dåliga konsekvenser)
2. En konsekvens är god omm den innebär en större mängd total lycka i universum (och dålig omm den innebär en mindre total mängd lycka)
3. Det spelar ingen roll vems lycka det är

2

- När vi skall avgöra om en handling är rätt eller fel så skall vi alltså fråga oss *vad konsekvenserna skulle bli* om vi utförde handlingen
- Om den skulle leda till *goda* konsekvenser så är den *rätt* och om den skulle leda till *dåliga* konsekvenser så är den *fel*
- Och när vi skall avgöra om en viss konsekvens är bra eller dålig så skall vi fråga oss hur mycket *lycka* (eller olycka) den innebär

3

- För att detta skall funka så måste man alltså på något sätt kunna ...

1. ... avgöra *vad konsekvenserna av en handling skulle bli*
2. ... mäta lycka
3. ... jämföra olika personers lycka och räkna *samman* olika personers lycka

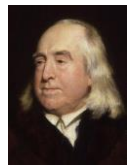
4

- Utilitarismen innefattar inte bara en teori om rätt och fel utan också en teori om "det goda" – om *vad som är värdefullt*
- De klassiska utilitaristernas svar är att *lycka är det enda som är värdefullt för dess egen skull* (eller "i sig självt"). Allting annat är bara värdefullt som *medel* till lycka
- Lycka i sin tur antog de vara detsamma som *välbehag* eller *njutning*

5

Hedonism

- Uppfattningen att välbehag/njutning är det "högsta goda" – den enda som har egenvärde (och att smärta är det största onda) kallas *hedonism*
- Den klassiska, hedonistiska, utilitarismens urfader är Jeremy Bentham (1748-1832)

6

- Många håller nog med om att välbehag är önskvärt, men det är få som köper hedonismens idé att välbehag är *det enda som är önskvärt för dess egen skull*
- De flesta av oss eftersträvar inte bara njutning utan även många andra saker som kärlek, respekt, vänskap, kunskap, förståelse, självförverkligande, personlig utveckling, att vara en god människa, att realisera sina livsprojekt, utveckla sina talanger, att förverkliga drömmar, etc.

7

- Många av de saker vi eftersträvar för dess egen skull ger oss ofta också njutning, men det är sällan *därför* (åtminstone inte *bara* därför) vi eftersträvar dem
- Dessutom: Många saker strävar vi efter för dess egen skull även om vi vet att de *inte* leder till njutning
- Tänk på någon som ”ger allt” för att realisera något mål (t.ex. en författare, forskare, idrottsman, konstnär, musiker)

8

- Rachels ber oss att föreställa oss en person som lever ett *liv fullt av välbehag*, men där detta välbehag beror på att personen har *falska trosföreställningar*; alla de hon *tror* är hennes vänner är egentligen inga sanna vänner, hon *tror* hon är framgångsrik, men framgången är inte verklig, etc.
- Om en sådan person aldrig får reda på sanningen så måste en hedonist säga att hon lever ett *gott* liv!
- Men är ett sådant ”falskt” liv verkligen gott?

9

- Det är svårt att se några skäl för att våra strävanden efter andra saker än njutning skulle vara *irrationella*. Eller att det skulle innebära att man strävar efter *fel* saker
- Ofta är väl njutning (och smärta) bara *reaktioner* på någonting annat som vi strävar efter (eller försöker undvika) helt oberoende av att det orsakar njutning (eller smärta)
- Det är kroppens signaler för att främja vår överlevnad och reproduktion

10

Preferentialism

- Ett alternativ till hedonism är *preferentialism*
- Enligt den senare är det inte njutning som spelar roll utan det viktiga är istället att vi får våra *preferenser* tillfredställda—att vi får vad vi vill/önskar oss
- Njutning är bara *en av många* saker som kan vara föremål för våra preferenser

11

Vi kan skilja mellan två olika sorters preferentialism:

1. Det enda som har egenvärde är det *att vi får våra önskningsrealiserade* (form av monism)
2. Det är istället *föremålen för våra önskningsrealiserade*—*det vi önskar oss*—som därigenom blir värdefullt (leder till pluralism)

12

- Man kan vara preferentialist (eller hedonist) utan att vara utilitarist och tvärtom
- Men oavsett vad de identifierar som det "högsta goda" så har alla utilitarister det gemensamt att det *enda som spelar roll moraliskt sett är konsekvenserna av våra handlingar*
- Detta leder till att ett antal saker som vi vanligtvis anser vara relevanta *utesluts* från det moraliska tänkandet

13

Kritik [1]: Utilitarismen kommer i konflikt med rättvisa

- Om den handling som skulle leda till bäst konsekvenser i en viss situation är att t.ex. döma en *oskyldig* person till döden så *bör* vi göra detta enligt utilitarismen. Om vi *inte* gjorde det så skulle vi handla *fel!*
- Utilitarismen tar ingen hänsyn till att detta skulle vara *orättvist* (i varje situation där man kan skapa mer lycka för andra)

14

Ett konkret exempel på en sådan situation:

- Anta att du skulle kunna förhindra ett våldsamt upplopp (som skulle leda till att många människor skulle skadas) genom att vittna mot en person som du vet är oskyldig (och att ditt vittnesmål skulle leda till att den oskyldige personen döms till döden)
- Då *kräver* utilitarismen att du skall vittna falskt!

15

Kritik [2]: Utilitarismen åsidosätter rättigheter

- Idén med individuella *rättigheter* är att det finns vissa gränser för hur man får lov att behandla en person *oavsett om det skulle leda till goda konsekvenser att kränka en rättighet*
- Men enligt utilitarismen bör vi *bortse* från rättigheter i alla situationer där detta skulle leda till bättre konsekvenser (större lycka för andra)

16

Ett vanligt exempel:

- Anta att du är läkare och har fem olika patienter som alla är i akut behov av transplantationer av olika organ. Anta också att en i övrigt fullt frisk person med rätt blodtyp etc. och som dessutom saknar släkt och vänner kommer in med en smärre skada
- Om du skulle kunna rädda livet på de fem patienterna genom att ta denna persons organ (mot hennes vilja) så *bör* du göra det!

17

- Att detta skulle innebära att vi därmed kränker denna persons rätt till sitt liv skulle enligt utilitarismen vara irrelevant ...
- ... så länge vi kan skapa en större mängd lycka genom att göra detta
- Rätten till yttrandefrihet, religionsfrihet, personlig integritet, etc. bör också åsidosättas närhelst ett sådant åsidosättande skulle leda till bättre konsekvenser än att respektera dem

18

- Bentham ansåg att individens rättigheter är "nonsens på styltor"

- En annan mycket känd klassisk utilitarist, John Stuart Mill, hade dock en annan syn:

"Det enda verksamhetsområde där man är ansvarig inför samhället, är det som berör andra människor, medan man inom det som bara berör en själv bör ha rätt till oinskränkt frihet. Över sig själv, över sin egen kropp och själ är individen suverän."

19

Kritik [3]: Utilitarismen tar inte hänsyn till "tillbakablickande skäl"

- Enbart sådant som rör *framtiden* (vilka konsekvenser en handling *kommer att få*) är enligt utilitarismen relevant för att avgöra om den är rätt eller fel
- Vi anser dock normalt att det också är viktigt att ta hänsyn till faktorer som handlar om *det förflutna*. Men utilitarismen *utesluter* alla sådana faktorer

20

Exempel på "tillbakablickande skäl"

- När man *tidigare* har avgivit ett löfte (ingått en överenskommelse eller slutit ett avtal) så har man nu har en *skyldighet* att hålla vad man lovat (kommit överens om, avtalat)
- När man *tidigare* har sårat någon så har man *senare* ett skäl att be om ursäkt
- När någon *tidigare* varit hjälpsam mot dig så har du *senare* ett skäl att vara hjälpsam tillbaka
- När någon *tidigare* begått en oförrätt så är det *nu* rätt att han el. hon straffas

21

- Poängen är *inte* att det aldrig kan vara rätt att bryta ett löfte etc. utan bara att det faktum att man t.ex. lovade någonting *är en relevant faktor som måste tas i beaktande nu*
- Men enligt utilitarismen så skall man enbart tänka på vilka konsekvenser våra handlingar *kommer att få*. ("Vad skulle hända om jag bryter mitt löfte?")
- Det faktum att man tidigare lovat ngt är *irrelevant* (förutom när det påverkar framtiden)

22

Kritik [4] Utilitarismen kräver för mycket av oss

- Vi anser vanligtvis att det finns en viktig skillnad mellan moraliska *skyldigheter* (det vi måste göra) å ena sidan och *sådant som är hedervärt och beundransvärt* (men inte skyldigheter) å andra sidan
- Men i och med att utilitarismen kräver att *alla ens handlingar skall underordnas främjandet av den allmänna lyckan* så gör den därmed *alla goda handlingar till skyldigheter*

23

- Om du skulle kunna främja den allmänna lyckan mer genom att skänka nästan allt du äger till mer behövande, ge upp din hobby för att istället jobba ideellt, osv. så *bör* du enligt utilitarismen göra detta. Det är inte bara hedervärt, det är din *plikt!*
- Om nästan allting du gör till vardags så skulle man kunna hävda att du hade kunnat göra något *bättre* och att du därmed *inte gör vad du borde*; att du *handlar fel nästan hela tiden!*

24

- För att en moralteori skall vara rimlig så måste den väl ställa *rimliga* krav på oss? Krav som det är rimligt att förvänta sig att åtminstone en del av oss kommer att följa?
- Det är ett faktum om den mänskliga naturen att vi inte främst drivs av att främja den *allmänna* lyckan i världen, utan av mer "lokala" motiv; vi bryr oss mer om oss själva och de som står oss nära än om främlingar på andra sidan jorden
- En rimlig moralteori bör väl ta hänsyn till detta? 25

Kritik [5]: Utilitarismen hotar våra personliga relationer

- En relaterad kritik riktar in sig på den delen av utilitarismen som säger att så länge man främjar den totala lycka i världen så spelar det ingen roll *vems* lycka det är – man måste bry sig *lika mycket om alla*
- Men om man skulle följa denna strikta "opartiskhet", vad händer då med ens *nära relationer*; familj, vänner, kärlekspartners, etc.? 26

- Utilitarismen verkar förbjuda att man bryr sig *speciellt* mycket om de som står en nära *om inte detta samtidigt främjar den allmänna lyckan bäst*
- Med största sannolikhet så främjar det den allmänna lycka i världen om var och en fortsätter att bry sig mer om sina nära och kära
- Men det är ändå så att personliga relationer är underordnade den allmänna lyckan! Det är bara *om och därför att* det främjar den allmänna lyckan som det är ok att bry sig mer om "sina egna" 27

Kritik [6]: Utilitarismen suddar ut gränsen mellan handling och underlåtelse

- Det verkar finnas en moraliskt viktig skillnad mellan att *aktivt tillfoga någon annan skada* och att *passivt underlåta att hjälpa någon*
- Men enligt utilitarismen är detta *precis lika moraliskt fel* så länge konsekvenserna blir de samma! 28

Ex.

- Att passivt avstå från att rädda någons liv är alltså *precis lika fel* som att aktivt döda någon *så länge konsekvenserna blir de samma*
- Om du hade kunnat förhindra att någon dör av svält (genom att t.ex. skänka pengar till välgörenhet), men du inte gjorde detta, så är detta lika fel ur moralisk synpunkt som mord! 29

Tre försvarsstrategier

- Rachels diskuterar tre olika strategier som en utilitarist skulle kunna använda för att försvara teorin mot (flera av) dessa angrepp
- **Första strategin:** Att respektera rättvisa och rättigheter samt att ta hänsyn till tillbakablickande skäl *är det som faktiskt främjar den allmänna lyckan bäst* 30

- Rachels är inte imponerad av denna strategi. Även om det är så i de *flesta fall* så kan man inte säga att det *alltid* är så
- Även om det *för det mesta* gynnar den allmänna lyckan att inte vittna falskt, att inte döda, etc. så finns det fortfarande fall då detta inte är så
- Om man kan visa att utilitarismen är oacceptabel i *hypotetiska fall* så har man exponerat några av dess *teoretiska brister*

31

Andra strategin: Regelutilitarism

- Den klassiska utilitarismen är *handlingsutilitarism*. Den säger att *varje enskild handling* skall bedömas utifrån vilka konsekvenser den handlingen får
- En annan version av teorin är *regelutilitarism*. Den säger istället att man bör följa de generella *regler* som får de bästa konsekvenserna

32

- Man bör alltså fråga sig vilken uppsättning regler som skulle leda till att den största mängden lycka realiserar
- Och sedan avgöra om en enskild handling är rätt eller fel utifrån dessa regler
- Dessa regler skulle kanske inkludera: "Vittna aldrig falskt", "döda inte", "ljug inte", "var lojal mot din familj och vänner", etc.

33

Problem med regelutilitarism:

- Om en handling som är "fel" enligt reglerna skulle få bättre konsekvenser än en handling som är "rätt" enligt reglerna, får man då bryta mot reglerna?

Dilemma:

1. Om ja, så leds vi *tillbaka till handlingsutilitarism*
2. Om nej, så tycks vi *ge upp själva grundtanken* i utilitarismen, att konsekvenserna är det enda som spelar roll

34

- Kanske är detta dock ett falskt dilemma? En tredje möjlighet skulle vara att bygga in *undantag* i själva reglerna
- Istället för regeln "Vittna aldrig falskt" så kanske den bästa regeln skulle vara "Vittna aldrig falskt *förutom när det skulle leda till bättre konsekvenser om du gjorde det*"
- Men även detta tycks leda till precis samma resultat som *handlingsutilitarism*

35

Tredje strategin: "Vardagsmoralen" är felaktig

- All den kritik vi tagit upp utgår från föreställningar som ingår i "vardagsmoralen"
- Vi anser normalt att det finns vissa saker som är moraliskt relevanta *även om de inte leder till mer lycka*
- Att det är fel att döma en oskyldig, att det är fel att döda, att ljuga, att det finns en skillnad mellan skyldigheter och berömvärda handlingar och mellan handling och underlåtenhet, etc.

36

- Den tredje försvarsstrategin går helt enkelt ut på att alla dessa föreställningar är *felaktiga*
- När våra vardagsföreställningar om rättvisa, rättigheter, tillbakablickande skäl, personliga relationer, osv. hamnar i konflikt med det opartiska främjandet av den allmänna lyckan i världen...
- ... så bör vi helt enkelt bortse från dessa icke-utilitaristiska föreställningar!

37

- Men varför skulle vi lita mer på utilitarismen än på våra vardagliga, icke-utilitaristiska övertygelser?
- Ett svar är att den enda anledningen till att det är *dåligt* att vittna falskt mot oskyldiga, att ljuga, döda, etc. är att dessa saker *oftast leder till dåliga konsekvenser*. (Och anledningen till att det är *bra* att vara ärlig, att bry sig om sina nära relationer, etc. är att dessa saker oftast leder till *goda konsekvenser*)

38

- På så sätt kan utilitarismen kanske *förklara* vardagsmoralen?
- Men är utilitarismen verkligen den enda teorin som kan förklara detta? Andra moralteorier kan kanske förklara detta lika bra eller bättre?
- Även om man kanske inte alltid kan lita blint på vardagsmoralen, så följer det inte att endast konsekvenserna är moraliskt relevanta

39